

Tereza Danciu

Istoria dreptului românesc

Volumul I. Dreptul cutumiar

Editura C.H. Beck
București 2019

Cuprins

Abrevieri.....	VII
Introducere.....	1
Secțiunea 1. Criterii de periodizare în istoriografia românească	1
Secțiunea a 2-a. Caracterul nescris al culturii antice și medievale românești.....	4
Capitolul I. Dreptul cutumiar geto-dac	9
Secțiunea 1. Mărturii străine privind istoria politică a geto-dacilor în perioada anterioară formării statului	9
Secțiunea a 2-a. Relațiile geto-dacilor cu popoarele vecine și cu lumea greco-romană	10
§1. Vecinii răsăriteni. Cimmerienii.....	10
§2. Vecinii apuseni	11
§3. Relațiile geto-dacilor cu lumea greco-romană.....	12
Secțiunea a 3-a. Formarea, caracterele și organizarea statului geto-dac.....	13
§1. Formarea statului geto-dac. Factori determinanți	13
§2. Organizarea statului geto-dac. Rolul religiei în societatea geto-dacă	16
2.1. Organizarea statului geto-dac	16
2.2. Rolul religiei în societatea geto-dacă.....	19
Secțiunea a 4-a. Sistemul juridic geto-dac.....	27
§1. Normele juridice ale geto-dacilor în perioada premergătoare statului	27
§2. Normele juridice ale geto-dacilor în perioada statală	28
Capitolul II. Geto-dacii în timpul cuceririi romane Aplicarea dreptului roman în Dacia.....	30
Secțiunea 1. Cucerirea Daciei de către romani	30
Secțiunea a 2-a. Organizarea administrativă și financiară a Daciei romane	31
Secțiunea a 3-a. Aplicarea dreptului roman în Dacia.....	33
§1. Izvoarele dreptului. Regimul juridic al persoanelor.....	33
§2. Instituții juridice.....	35
2.1. Căsătoria și familia	35
2.2. Proprietatea	36
2.3. Obligații și contracte.....	37
2.4. Dreptul de moștenire.....	42
2.5. Procedura de judecată.....	43
Capitolul III. Formarea și evoluția dreptului cutumiar românesc.....	44
Secțiunea 1. Obștea teritorială	44
§1. Retragera aureliană	44
§2. Trăsături caracteristice și organizare	47
§3. Normele de conduită ale obștii	49
Secțiunea a 2-a. Cristalizări teritoriale în spațiul românesc	50

§1. Primele formațiuni politice românești. Cronicile străine despre români	50
§2. Organizarea socială în cadrul primelor formațiuni politice românești.....	51
Sețiunea a 3-a. Formarea statelor medievale românești	52
§1. Unitatea politică – visul de veacuri al românilor	52
§2. Formarea statelor medievale	55
Sețiunea a 4-a. Organizarea politică a statelor medievale românești	59
§1. Domnia	59
1.1. Trăsături generale	59
1.2. Atribuțiile domnului	61
§2. Sfatul domnesc.....	63
§3. Marea adunare a țării	63
§4. Dregătoriile centrale	64
4.1 Trăsături caracteristice.....	64
4.2. Clasificare.....	64
4.3. Dregători cu atribuții privind administrația țării.....	65
4.4. Dregători cu atribuții militare	66
4.5. Dregători în serviciul domnului sau al curții domnești.....	67
§5. Organizarea de stat a Transilvaniei.....	68
Sețiunea a 5-a. Organizarea administrativ-teritorială.....	70
§1. Județele și ținuturile.....	71
§2. Comitatele, scaunele și districtele.....	71
§3. Orașele sau târgurile	72
§4. Satele	74
Sețiunea a 6-a. Organizarea fiscală	76
Capitolul IV. Principalele instituții ale Legii țării	80
Sețiunea 1. Problema originilor și a influențelor dreptului cutumiar românesc	80
Sețiunea a 2-a. Principalele instituții ale Legii țării	85
§1. Persoanele.....	85
§2. Familia	90
§3. Proprietatea	93
§4. Obligații și contracte.....	95
§5. Succesiuni	99
§6. Infrațiuni și pedepse	101
6.1. Infrațiunile	101
6.2. Pedepsele	104
6.3. Procedura de judecată.....	107
Bibliografie.....	109

Capitolul I Dreptul cutumiar geto-dac

Secțiunea 1. Mărturii străine privind istoria politică a geto-dacilor în perioada anterioară formării statului

Potrivit opiniilor exprimate până în prezent în literatura noastră de specialitate, izvoarele narrative, care cuprind informații referitoare la geto-daci, nu pot fi decât străine, întrucât geto-dacii nu au avut o cultură scrisă, cu toate că aceștia au cunoscut scrisul. Descoperirile arheologice atestă folosirea scrisului fie cu caractere grecești, fie cu caractere latine¹. În egală măsură, mediile în care se constată utilizarea scrisului sunt nu numai cele ale preoțimii sau ale cancelariei regelui² ci și ale meșteșugarilor și negustorilor³. Cu toate acestea, din diverse motive, dintre care cel mai important poate să fie cel religios, nu a existat preocuparea geto-dacilor de a crea o cultură scrisă. De aceea, documentele străine, provenind din lumea greacă și romană, sunt principalele puncte de reper care ne oferă o imagine despre viața geto-dacilor. Această imagine nu este nici completă, nici lipsită de subiectivism ceea ce, fie lăsa loc de interpretări, fie lasă multe pagini albe în cartea istoriei geto-dacilor.

Pentru perioada anterioară formării statului geto-dac cea mai importantă informație îi aparține lui Herodot și se referă la expediția lui Darius, regele perșilor, contra sciților, în jurul anului 514 î.Hr. Din relatările lui Herodot, geții sunt înfățișați ca un popor de oameni dreți și viteji care credeau în imortalitatea sufletului. Aceleași trăsături, probabil definitorii pentru geto-daci, le desprindem și din relatările ulterioare ale istoricilor. Semnificativă este, în acest sens, istoria luptelor dintre Lisimach, succesorul lui Alexandru Macedon, și regele get Dromichaïtes, desfășurată, se pare, în două etape. În prima etapă expediția la nord de Dunăre este condusă de Agatocle, fiul lui Lisimach, care este prins și luat prizonier. Ulterior, în speranța că Lisimach impresionat va ceda teritoriile ocupate, geții îl eliberează și îl trimit încărcat de daruri la tatăl său. Are loc, însă, a doua expediție condusă de Lisimach. Folosind o strategie, întâlnită mai târziu la români, geții se vor retrage din fața armatei macedonene, pustiind totul în calea lor. Slăbiți din cauza foamei macedonenii vor fi învinși, capturați și duși la Helis, cetatea de scaun a lui Dromichaïtes. Mai departe se arată că geții au început „să strige și să ceară ca regele să fie prins în luptă și să fie adus înaintea lor și pedepsit cu moartea (fiindcă este drept ca poporul ce s-a primejduit în luptă să hotărască după voia sa asupra dușmanilor prinși), Dromichaïtes, împotrivindu-se la pedepsirea regelui, le-a spus că este în interesul lor ca omul să rămână neatins. Căci dacă l-ar fi ucis, numaidecât alți regi vor ocupa domnia lui Lisimach și vor fi pentru ei o primejdie mai mare decât Lisimach. Dimpotrivă, dacă ar scăpa, el

¹ D. Berciu, *De la Burebista la Decebal*, Ed. Politică, București, 1980, p. 69-75.

² H. Daicoviciu, op. cit., p. 206; O. Drimba, op. cit., p. 378.

³ D. Berciu, op. cit., p. 72.

va purta recunoștință tracilor (adică geților)¹, iar cetățile, câte mai înainte fuseseră în stăpânirea tracilor, le vor câștiga din nou fără nici un pericol²”. Finalul acestei istorii capătă accente de fabulă³, având scop moralizator: Dromichaïtes organizează o masă, unde Lisimach și sfetnicii săi sunt serviți cu fastul cunoscut la curțile elenistice, în timp ce frunțașilor geți le erau aduse mâncăruri sărăcicioase în vase simple. Diferența destul de elocventă dintre două lumi cu două moduri de viață diferite evidențiază aceleași trăsături caracteristice ale poporului get, remarcate de către Herodot, și anume vitejia și spiritul de dreptate. În plus, Dromichaïtes este nu numai un bun comandant de oaste ci și un politician diplomat care reușește să se facă ascultat de către neamul său.

Pe de altă parte, prin această istorie este atestată existența unor uniuni de triburi ale căror conducători sunt remarcați de istoricii antici fie în lupta pentru apărarea acestora, fie prin autoritatea pe care au exercitat-o. De exemplu, Tucidide amintește despre un regat al odrizilor, conduși de Sitalces care stăpânea și peste geții de la miază-noapte de Haemus. Stăpânirea odrizilor se întindea de la Abdera, în sudul Traciei, până la vărsarea Istrului în Pontul Euxin iar grecii și „barbarii” plăteau 400 de talanți de argint lui Seuthes, urmașul lui Sitalces⁴.

Textele unor inscripții din Histria menționează numele a doi cărmuitori daco-geți, Zalmodegikos și Rhemaxos, a căror putere se exercita și asupra cetăților grecești de pe malul Pontului Euxin⁵.

Iustinus, care-l citează pe Pompeius Trogus, scrie despre regele Oroles și despre luptele acestuia cu bastarnii⁶. De la Pompeius Trogus aflăm și despre puterea pe care au avut-o dacii în timpul regelui Rubobostes⁷.

În ciuda informațiilor sporadice, pe care istoriografia antică ni le oferă privind existența și modul de organizare al acestor uniuni de triburi, se poate remarca faptul că ele reprezintă un prim pas spre formarea statului geto-dac.

Secțiunea a 2-a. Relațiile geto-dacilor cu popoarele vecine și cu lumea greco-romană

§1. Vecinii răsăriteni. Cimmerienii

Sunt înfățișați de autorii antici ca un popor războinic care întreprindea expediții, uneori împreună cu triburile tracice⁸. Descoperirile arheologice, constând în arme și

¹ Istoricii antici îl consideră pe Dromichaïtes când trac, când get. De exemplu, Diodor îl numește când trac, când get, iar Trogus (XVI,1,19), rex Thracum; la fel și Poliainos, în timp ce Strabon (VII,3,8,11), Memnon (FGrHist IIIB) și Pausanias îl numesc rege get (a se vedea Istoria Românilor, Vol. I, Ed. Enciclopedică, București, 2001, p. 462).

² Diodor, XXI,11.

³ H. Daicoviciu, op. cit., p. 76.

⁴ Idem, p. 66.

⁵ D.M. Pippidi, Studii clasice, Vol. V, Ed. Academiei R.P.R., 1963, p. 137.

⁶ Iustinus, Epit., XXXII, 3, 6.

⁷ Incrementa dacorum per Rubobostem regem (Pompeius Trogus, Proleg, 3,2).

⁸ Istoria Românilor, Vol. I, op. cit., p. 407.

piese de harnașament, vin să confirme caracterul nomad al populației cimmeriene. Locuitori ai teritoriului cuprins între Nistru, Bug și Nipru au migrat, potrivit afirmațiilor lui Herodot, spre Asia Mică.

Asemănarea dintre cultura tracică și cea cimmeriană și faptul că uneori întreprindeau expediții împreună cu triburile tracice i-a determinat pe unii autori antici să-i considere traci¹.

Sciții. Prezența lor în regiunea răsăriteană este atestată începând cu secolul al VII-lea î.Hr., fiind aceia care i-au alungat pe cimmerieni². Căile de acces în spațiul românesc, stabilite în mod ipotetic de Vasile Pârvan, în lucrarea sa *Getica*, au fost prin nordul Moldovei; prin Moldova de mijloc și de sud spre Transilvania; prin câmpia munteană, Oltenia și Banat și prin Dobrogea³.

Principalele triburi, așezate în actualul spațiu românesc, au fost: agatârșii⁴, în munții Apuseni; sargații, pe cursul mijlociu al Siretului; paleii, pe cursul inferior al Siretului; sacii, la răsărit de Durostorum și la sud de Apulum și napeii în Bărăgan. Cu timpul, aceste triburi și-au pierdut identitatea, fiind asimilate de populația băștinașă.

Descoperirile arheologice, care atestă elemente de cultură scitică, sunt mai numeroase în partea de răsărit a României și mai puține spre apus și nu sunt de natură să ofere date privind istoria politică a sciților, în perioada prezenței lor în spațiul Danubiano-Pontic și nici să stabilească natura relațiilor lor cu geto-dacii. Putem cel mult să presupunem, dacă ne gândim la remarcă lui Tucidide, potrivit căreia geții și sciții au aceleași arme, că, stăpânind prelucrarea metalelor, au adus cu ei în Dacia acest meșteșug.

În egală măsură, se presupune că ar exista o anumită influență și în privința normelor de conduită ale geto-dacilor. De exemplu, practicarea jurământului în materia convențiilor se întâlnește și la geți și la sciți într-o modalitate asemănătoare. Jurământul îl regăsim mai târziu în dreptul cutumiar românesc în materia probelor. Înfrățirea haiducească, una din variantele înfrățirii ca formă de rudenie, se încheia printr-un ritual asemănător celui scitic.

Firi războinice, înclinându-se zeului războiului, sunt organizați politic pornind de la criterii militare. Conducătorul triburilor era conducător militar care avea alături adunarea poporului înarmat. O astfel de organizare se constată și la geto-daci în perioada anterioară formării statului.

§2. Vecinii apuseni

Aceștia sunt illyrii, pannonii și celții. Despre illyri și despre pannoni informațiile extrem de sărace nu permit reconstituirea raporturilor acestora cu geto-dacii. De

¹ Strabon, I, 3, 21.

² Herodot, Istorie, IV, 13, Ed. Humanitas, București, 2008, p. 201-232.

³ C.C. Giurescu, D.C. Giurescu, op. cit., p. 30.

⁴ Denumirea corectă, provenind de la *agathyrsi*, este considerată *agatirsi* (a se vedea Istoria românilor, Vol. I, op. cit., p. 409). În ceea ce privește originea acestui trib, Herodot îi apropie de traci. Pornind de la etnonimul acestora și de la numele singurului rege cunoscut – Spargapeithes – se pare că aceștia se înrudesc cu sciții.

asemenea, influența celtică, manifestată atât asupra illyrilor și pannonilor, cât și asupra geto-dacilor, fac aproape imposibilă stabilirea unei arii de cultură illyrică și pannonică care să se manifeste și în spațiul carpato-dunărean. De aceea, atenția noastră se oprește asupra celților a căror patrie era, potrivit afirmațiilor lui Hecataios și Herodot, în sud-vestul Germaniei, sudul și centrul Franței și o bună parte din Elveția. Legăturile cu lumea grecească și trusco-italică au determinat dezvoltarea unei civilizații superioare concretizată prin cetăți și monumente funerare fastuoase, prin meșteșuguri și artă de o neobișnuită originalitate¹.

Expansiunea celților, datorată printre altele creșterii demografice, a început din a doua jumătate a secolului al V-lea î.Hr. În Dacia au ajuns după anul 300 î.Hr., pătrunzând pe două drumuri: de-a lungul Dunării și de-a lungul Carpaților.

Coexistând alături de celți sau conviețuind cu aceștia, dacii au preluat o mai avansată tehnologie a fierului și roata olarului². Influența celtică s-a manifestat și în privința organizării politice, imprimând o tendință spre un centralism mai accentuat³. Asemănările dintre druizii celți și clasa religioasă geto-dacă a condus spre concluzia unor influențe și în privința organizării și mentalității religioase.

§3. Relațiile geto-dacilor cu lumea greco-romană

Raporturile geto-dacilor cu lumea grecească sunt determinate de așezarea coloniilor grecești de-a lungul țărmului Mării Negre. Începând din secolul al VI-lea î.Hr., aceștia își întemeiază o serie de orașe. Astfel, ionienii înalță cetatea Histria lângă lacul Sinoe, spre miazăzi întemeiază orașul Tomis iar dorienii, pe locul Mangaliei de astăzi, întemeiază orașul Callatis.

Relațiile dintre greci și autohtoni au fost, în general, favorabile, fiind consemnate momente în care coloniile grecești au apelat la protectoratul regilor geți⁴. Schimburile comerciale au determinat influențe manifestate mai mult în privința culturii materiale geto-dace. Astfel, au preluat de la greci ceramica cenușie. Ornamentelor originale din Delos și Megara li s-au adăugat motivele proprii cum ar fi spicul de grâu sau roata stilizată. Începând din secolul al V-lea circulă pe teritoriul get, în special în Dobrogea și Muntenia, monede de argint și de bronz bătute de orașele Histria și Callatis iar din secolul al IV-lea pătrund tetradrahmele și alte monede macedonene bătute de Filip al II-lea, Alexandru cel Mare și de către regele macedonean al Traciei, Lisimach.

Apropierea romană a determinat încheierea unor tratate între orașele grecești și Roma cum ar fi, de exemplu, orașul Callatis în secolul al II-lea sau punerea acestora sub autoritate romană, ceea ce a echivalat cu o „a doua întemeiere a cetății”. Stăpânirea romană oferea o protecție mai solidă decât cea oferită de stăpânii efemeri ai regiunii.

¹ Istoria românilor, Vol. I, op. cit., p. 415.

² H. Daicoviciu, op. cit., p. 61-63; I.C. Drăgan, op. cit., p. 124; Vl. Hanga, Istoria statului și dreptului R.P.R., Vol. I, Litografia și tipografia învățământului, București, 1957, p. 59-61.

³ Vl. Hanga, op. cit., Istoria statului și dreptului R.P.R., p. 66-68.

⁴ De exemplu, Rhemaxos a fost solicitat să intervină împotriva atacurilor tracilor conduși de Zoltes.

Începând din secolul al II-lea, drumurile Daciei sunt străbătute nu numai de către negustorii și meșteșugarii greci, ci și de către cei romani. Pe lângă tetradrahmele thasiene și drahmele orașelor grecești Appolonia și Dyrrhachium sunt folosiți într-o proporție tot mai mare denarii romani, ca monede de bună calitate ale statului celui mai puternic¹. Pe de altă parte, chiar dacă expansiunea romană nu depășește inițial granițele Dunării, aceasta constituie un motiv de îngrijorare pentru daci, grăbind procesul de cristalizare al statului geto-dac. Conflictele ulterioare dintre daci și romani vor culmina, la începutul secolului al II-lea, cu cucerirea Daciei și transformarea acesteia în provincie romană.

Secțiunea a 3-a. Formarea, caracterele și organizarea statului geto-dac

§1. Formarea statului geto-dac. Factori determinanți

În literatura antică greco-romană există trei texte care amintesc despre ascensiunea și autoritatea regelui Burebista și, implicit, despre formarea statului geto-dac. Primul și cel mai important, deoarece conține cele mai multe date, este textul geografului grec Strabon, care arată că Burebista „luând în mâini cârma neamului său, a ridicat poporul copleșit de nevoi din pricina nesfârșitelor războaie și atât de mult l-a îndreptat prin anumite deprinderi, viață cumpătată și ascultare de porunci, încât doar în puțini ani a făurit o mare împărăție și a adus sub stăpânirea geților pe cei mai mulți vecini. Ba chiar și de romani era temut deoarece trecerea neînfricat Istrul și prăda Tracia până în Macedonia și Illyria. A pustiit astfel pe celții care se amestecau cu tracii și cu illyrii, iar pe boii care se aflau sub ascultarea lui Critasiros, precum și pe taurisci i-a șters de pe fața pământului. Pentru convingerea poporului el a conlucrat cu Deceneu, un vraci care a pibegit prin Egipt și a învățat anumite semne prevestitoare prin care deslușea vrerile divinității. În scurt timp, Deceneu însuși a fost socotit pătruns de suflul divin, la fel cum am vorbit despre Zamolxis. Și, în semn de supunere, geții s-au lăsat înduplecați să taie vița-de-vie și să trăiască fără vin (...)”². Cel de-al doilea text, aparținând istoricului got Iordanes, se referă la perioada de început a domniei lui Burebista, care ar fi „pe vremea când Sylla a pus mâna pe putere la Roma”, adică în jurul anului 82 î.Hr. Potrivit unor păreri, inscripția de la Dionysopolis contrazice această dată la care în reședința de la Argedavon ar fi domnit tatăl lui Burebista și nu Burebista însuși care ar fi ocupat „tronul Daciei mai târziu, la o dată neprecizată, situată între anii 70-60 î.e.n.”³ Indiferent de momentul în care Burebista ajunge rege al Daciei, semnificativă este, pentru noi, autoritatea pe care o dobândește asupra triburilor și uniunilor de triburi, ajungând să fie „cel dintâi și cel mai mare dintre regii Traciei”, care avea să făurească „o mare împărăție”.

¹ H. Daicoviciu, op. cit., p. 177-181.

² Strabon, Geografia, VII, 3, 11.

³ H. Daicoviciu, op. cit., p. 100-101.

De aceea, personalitatea regelui Burebista, dorința sa de a uni toate triburile geto-dace sub o singură conducere și capacitatea acestuia de a-și finaliza aspirațiile, reprezintă unul dintre factorii determinanți în formarea statului geto-dac.

Un al doilea factor care, potrivit unor opinii majoritare în istoriografia românească a favorizat constituirea statului geto-dac, îl reprezintă dezvoltarea economică. Teritoriul locuit de geto-daci era bogat, oferindu-le numeroase posibilități de exploatare. În primul rând, agricultura și creșterea animalelor continuă să fie ocupațiile de bază ale geto-dacilor¹, numai că din inventarul agricol face parte plugul cu brăzdar și cuțit de fier, a cărui folosință începe din secolul al III-lea î.Hr. și se generalizează între secolele II-I î.Hr.² De asemenea, sunt folosite seceri, securi, săpăligi, târnăcoape, greble, coase, cosoare pentru viticultură și pomicultură, toate fiind confecționate din fier, ceea ce permite nu numai o ușurare a muncii, dar și o creștere a productivității. Geto-dacii, ca și celelalte ramuri tracice, erau mari producători de cereale: secară, orz, olir (secară albă)³, linte, bob, grâu, care recunoscut și apreciat de greci, făcea obiectul schimburilor comerciale⁴. În egală măsură, dacii erau renumiți cultivatori de viță-de-vie, iar „marea răspândire a amforelor locale stă mărturie și pentru practicarea unui comerț local de vinuri⁵”. În privința creșterii animalelor, oasele de porc, oaie, capră, bou și cal descoperite în mari cantități în urma săpăturilor arheologice, arată preocupări dominante, dar și o dezvoltare a acestei ocupații. Rasa de cai foarte iuți ai geților devenise cunoscută⁶. În plus, se pare că în Tracia în general exista un cult pentru cai⁷.

Pe de altă parte, în aceeași perioadă se dezvoltaseră și meșteșugurile. Din lâna oilor și din cânepă își făceau veșminte, cu toate că țesăturile fine și stofele scumpe pentru uzul nobililor și al curții regale erau importate. Perioada cuprinsă între secolul I î.Hr. și secolul I d.Hr. este considerată epoca de aur a prelucrării ceramicii. În primul rând că ceramica geto-dacică era lucrată în general cu roata. Pe lângă influențele străine privind procedeele tehnice de prelucrare a ceramicii, meșterii olari geto-daci au preluat și motive și forme ornamentale diferite de cele cunoscute până atunci. Motivelor geometrice și formelor specifice cum ar fi ceașca dacică, li se adaugă acum, sub influența ceramicii elenistice, vasele pictate cu motive animale și vegetale, vase imitând cupele grecești de tipul celor din Delos etc. În general, toată ceramica, datând din această perioadă, arată faptul că „meșterii olari din Dacia nu erau întru

¹ Acest fapt înlătură în egală măsură „ideea unei existențe nomade”; vezi A. Ubicini, *Les origines d'histoire Roumaine*, Paris, Ed. Ernest Leroux, 1886, p. 51.

² D. Berciu, op. cit. p. 19-20; O. Drimba, op. cit., p. 360.

³ N.S. Derjavin, *Istoria Bulgariei*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, Leningrad, 1945, p. 15.

⁴ Pliniu cel Bătrân, *Istoria naturală*, în *Izvoare privind Istoria României*, Vol. I, Ed. Academiei, București, p. 409.

⁵ D. Berciu, op. cit., p. 20.

⁶ „Hergheliile prinților sciți și geți erau renumite. Deșertul geților (Bugeacul actual) hrănea o rasă de cai de luptă robustă și viguroasă, care furniza exemplare excelente pentru cavaleria ușoară. Filip a ales 20.000 de iepe pe care le-a transportat în Macedonia pentru a răspândi speța”, în A. Ubicini, op. cit., p. 51-52.

⁷ D. Berciu, op. cit.

Resimțind inferioritatea meșterilor celorlalte popoare care la acea dată se aflau pe aceeași treaptă de civilizație¹”.

Aceeași valoare o capătă și atelierele de prelucrare a fierului, argintului și aurului, în special cele de la Sarmizegetusa și din împrejurimi, care în timpul lui Decebal erau cele mai mari ateliere din întregul teritoriu al Europei neocupat încă de romani. Prelucrarea și utilizarea fierului se extinsese atât de mult încât au fost găsite obiecte din fier și în cea mai sărăcăcioasă colibă. Obiectele lucrate în fier erau variate: de la uneltele folosite în agricultură (seceri, sape, târnăcoape, coase, săpăligi, securi etc.), la obiecte servind la prelucrarea lemnului sau în construcții (ferăstraie, cuie, topoare, burghie, tesle, zăvoare și balamale pentru uși, ținte, scoabe ș.a.); de la diverse ustensile (nicovală, ciocane, baroase și ciocane de forjă, pile, clești, dălți), la diferite alte articole (lanțuri, cârlige de undiță, foarfeci, lame de brici etc.). Din fier erau confecționate în mod special armele (lânci, sulite, săbii, pumnale, scuturi etc.), dar și podoabele și accesorii pentru îmbrăcăminte (cataramă, nasturi, brățări, fibule, paftale etc.). Acestea din urmă erau lucrate și din argint, aur meșterii argintari dădeau dovadă de mare măiestrie și fantezie în realizarea lor. Aurul, mai puțin întâlnit, era folosit, se pare, numai de către rege², cu toate că prada de război luată de Traian, includea și o mare cantitate de obiecte din aur.

Cunoscuți cultivatori de grâne, viță-de-vie, crescători de animale și în special de cai, cunoscuți apicultori³, stăpânind teritorii bogate în păduri și în minereuri de sare⁴, geto-dacii exportau grâu⁵, vite, piei de animale, lemn și sare. Inițial se practica schimburi între produsele autohtone și cele aduse de negustorii greci, pentru ca, ulterior, intensificându-se comerțul, să fie folosite monedele grecești și romane (mai târziu) sau autohtone, imitând tetradrahmele grecești sau denarii romani⁶.

În concluzie, geto-dacii practica o agricultură asemănătoare cu cea pe care românii au practicat-o secole de-a rândul, meșteșugarii locali, fie că erau olari sau argintari, ori se ocupau de prelucrarea fierului, au știut să îmbine în mod armonios elementele preluate de la greci, sciți, celți și romani, cu cele autohtone, dovedind

¹ O. Drimba, op. cit., p. 362.

² O ipoteză ar fi aceea că regele statului geto-dac ar fi instituit un monopol regal asupra aurului.

³ Herodot arată că albinele erau așa de multe pe malul stâng al Dunării încât îi împiedicau pe oameni să treacă fluviul. Chiar dacă este exagerat, textul dovedește că una din principalele preocupări ale geto-dacilor era apicultura.

⁴ Multe din așezări și cetăți s-au format în apropierea salinelor. Datorită faptului că în Peninsula Balcanică nu se găseau zăcămintă de sare, aceasta a devenit unul din principalele produse comercializate, constituind o sursă de îmbogățire și dezvoltare pentru centrele unde era exploatat acel zăcămintă, fapt demonstrat și prin tezaurele monetare descoperite în apropierea salinelor.

⁵ „Știți, fără îndoială, că noi folosim grâu importat mai mult decât toți oamenii. Cantitatea de grâu adusă din Pont este mai mare decât tot ceea ce ne vine din celelalte porturi comerciale. Și nu trebuie să ne mire. Lucrurile se petrec astfel nu numai pentru că acest ținut produce cea mai mare cantitate de grâu (...)”, Demostene, Discursuri, în Izvoare privind Istoria României, Vol. I, București, Ed. Academiei, 1964, p. 115.

⁶ C.C. Giurescu, D.C. Giurescu, op. cit., p. 62; H. Daicoviciu, op. cit., p. 59-60; O. Drimba, op. cit., p. 365.

ingeniozitate și ajungând la aceeași pricepere ca și meșterii străini. Exploatarea sării și a lemnului constituia o importantă sursă de venit, ca și vânzarea grâului, cailor și mierii, produse datorită cărora geto-dacii deveniseră cunoscuți în lumea greco-romană.

Este posibil ca acest fapt să fi determinat apropierea romană cu un al treilea factor care a contribuit la realizarea statului geto-dac. Astfel, în jurul anului 74 î.Hr., romanii ajungeau la gurile Dunării, iar în anul 72 î.Hr. își exercitau deja dominația asupra cetăților grecești de pe țărmul Pontului Euxin. În mod conștient sau nu, unificându-se, geto-dacii au reprezentat timp de aproape două secole un obstacol în calea înaintării romane. Chiar dacă după moartea lui Burebista statul geto-dac nu mai păstrează aceleași granițe, succesorii acestuia, culminând cu Decebal, au încercat aceeași politică de unificare, pentru a putea împiedica transformarea Daciei în provincie romană. Fie că au dus o politică de neutralitate, fie că au intervenit în treburile interne ale statului roman, așa cum a procedat Burebista, sau au dat curs unor atacuri la sud de Dunăre, toți regii geto-daci, de la Burebista la Decebal, au încercat preîntâmpinarea ofensivei romanilor.

Pe de altă parte, atenția regelui Burebista se îndreaptă și asupra triburilor celtice cu care dacii erau în conflict. Potrivit mărturiei lui Strabon, el i-a „pustiit pe celții care se amestecau cu tracii și cu illyrii, iar pe boii care se aflau sub ascultarea lui Critasiros, precum și pe taurisci, i-a șters de pe fața pământului”. Este posibil ca în perioada imediat apropiată formării statului geto-dac, mult mai amenințătoare să fi părut autoritatea exercitată de celți în partea vestică, iar acest fapt este tot un factor care a grăbit centralizarea puterii geto-dacice, cu toate că în privința acestui aspect nu au prea existat comentarii. Mențiunea lui Strabon despre atacurile lui Burebista îndreptate împotriva celților, ar putea confirma că pe lângă expansiunea romană, dominația celtică și conflictele acestora cu dacii, reprezintă un alt factor care a determinat constituirea statului geto-dac.

§2. Organizarea statului geto-dac. Rolul religiei în societatea geto-dacă

2.1. Organizarea statului geto-dac

În timpul regelui Burebista, granițele statului geto-dac porneau la vest de la Dunărea Panonică, Moravia și Carpații Mici, din vestul Slovaciei până la Nistru și gurile Bugului la est și de la Carpații Păduroși la nord, până la Munții Haemus, în Balcani, la sud. După moartea sa, statul se fărâmițează în patru și apoi în cinci părți. În jurul Daciei vechi, cum o numea Iordanes, din arcul Carpaților, sunt alipite în timpul lui Scorilo, noi teritorii locuite de către daci, pentru ca, mai târziu, fiul acestuia, Decebal, să conducă un stat ce cuprindea Transilvania, Banatul, Oltenia și Moldova până la Prut.

Încercându-se o caracterizare a formațiunii politice constituite sub autoritatea lui Burebista, s-a ajuns la concluzia că aceasta „se situează pe o treaptă inferioară, raportat la monarhia elenistică, dar mai presus de orice formațiune statală din Gallia,

Reprezentarea de înaintată ar fi ea. Cu alte cuvinte, statul dacic, ca moment al evoluției, își găsește locul la mijloc, între monarhia elenistică și stăruțele celtice¹”.

În ceea ce privește caracterizarea statului geto-dac ca stat sclavagist, aceasta este discutabilă atâta timp cât relațiile de producție sunt dominate nu de munca servilă, ci de munca liberă. Existența sclaviei nu poate fi negată, ea constituind „o realitate socială a societății dacice”². Activitatea acestora nu este însă dominantă, fiind folosiți mai mult la edificarea construcțiilor de interes public, cum ar fi cetățile și monumentele religioase, și mai puțin în agricultură și meșteșuguri. De aceea, dacă sclavajul în Dacia nu a îmbrăcat aspectele sale clasice, nici statul geto-dac nu poate fi caracterizat ca un stat sclavagist, așa cum s-a încercat multă vreme.

Pe de altă parte, revenind la textul lui Strabon, acesta arăta că Burebista „pentru convingerea poporului, el a conlucrat cu Deceneu, un vraci care a pribegit prin Egipt și a învățat anumite semne prevestitoare prin care deslușea vrerile divinității. În scurt timp, Deceneu însuși a fost socotit pătruns de suflul divin, la fel cum am mai spus despre Zamolxis. Și, în semn de supunere, geții s-au lăsat înduplecați să taie vița-de-vie și să trăiască fără vin”. Tăierea viței-de-vie nu a fost confirmată prin descoperirile arheologice, dar, semnificativ în acest text, este accentul pe care îl are factorul religios în conturarea autorității statale. Deceneu care, potrivit părerii lui Iordanes „deținea o putere aproape regească”, este cel care îl ajută pe Burebista în realizarea și aplicarea legii, ceea ce este deosebit de important pentru că o dominație teocratică este una greu de contestat. În plus, după moartea lui Burebista, Deceneu a fost unul dintre succesorii acestuia, cumulând exercițiul puterii executive, legislative și judiciare. Exemplul lui nu este singular, întrucât Comosicus a fost totodată rege și mare preot, iar Vezinas „avea al doilea loc după Decebal”. Cu alte cuvinte,arele preot a avut la geto-daci un rol foarte important, deoarece pe lângă faptul că în mod constant a exercitat funcția de judecător suprem, au existat momente în istoria Daciei când, în egală măsură, a fost deținătorul puterii legislative și executive, ceea ce ne determină să caracterizăm puterea politică la daci ca o putere teocratică³.

¹ N. Gostar, V. Lica, *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal*, Ed. Junimea, București, 1984, p. 156-157.

² V. Popa, A. Bejan, *Instituții politice și juridice românești*, Ed. All Beck, București, 1998, p. 13.

³ „Dualitatea guvernamentală care a existat în timpul vieții (lui Zamolxis) a continuat și după moartea sa. Autoritatea a rămas împărțită între două personaje remarcabile, regele, suveranul temporal, și pontiful-zeu, urmașul lui Zamolxis, pe care îl continuă într-un fel, în divinitate și menire. Acest mod de guvernare pare să fi durat fără întrerupere până la cucerirea romană. Acțiunea lui Theos nu se exercită numai în sfera religioasă. El avea un rol politic considerabil”, în A. Ubicini, op. cit., p. 42-43; „dacii formau la venirea lui Traian o națiune relativ civilizată, supusă unei guvernări puternic impregnate de o teocrație războinică și prezentând sub raport religios și moral numeroase afinități cu galii din timpul lui Cezar, cărora le era superioară prin cultură și civilizație” în A. Ubicini, op. cit., p. 57; „regele îl asocia pe (...) pontif la guvern și (...) numele său se găsea în fruntea tuturor edictelor alături de acel al suveranului. El mai purta și numele de zeu, fiindcă acest titlu era atașat demnității sale și fiindcă geții primeau răspunsurile sale ca pe niște oracole ale zeului însuși al cărui reprezentant era”, în S. Pellotier, *Histoire de Celtes et particulièrement des gaulois et des germains*, Paris, Imprimerie de Quillau, t. 8, 1771, p. 361-362.